

Рецензія на дисертаційне дослідження
Токар Любові Петрівни
На тему
**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
01 освіта/педагогіка
За спеціальністю 015 – професійна освіта

Сучасний етап розвитку системи вітчизняної освіти характеризується поширенням нових методик і технологій навчання й виховання дітей та юнацтва, докорінними трансформаціями змісту освіти та появою різних форм її здобування. Нинішньою освітньою реальністю стають індивідуальні освітні програми, навчання в екстернаті, дистанційні форми навчання, розвиток «екранної культури освіти», де виробництво, зберігання, передача та споживання інформації відбуваються за допомогою цифрових технологій. Провідну роль в навчанні починають відігравати інформаційно-комунікаційні технології, технології співпраці і спільної творчості, де ключовим фактором стає міжособистісне спілкування, персоналізація навчання, концентрація освітньої діяльності навколо індивідуальних інтересів кожного здобувача освіти, створення для кожного учня і студента ситуації успіху в освітньому середовищі. Поряд із цим значна увага приділяється забезпеченню права на освіту особливим категоріям дітей, які мають особливості розвитку: поширення системи інклюзивних освітніх послуг в Україні і світі актуалізує потребу відповідної професійної підготовки педагогів, спроможних надати належну підтримку особливій дитині не лише у навчанні, а й в особистісній самореалізації в соціумі.

Надзвичайно важливим постає сьогодні питання підготовки як учителів початкової школи, де найбільше на сьогодні інклюзивних класів, так і педагогів дошкільця, де нині інтенсивно впроваджується інклюзивна освіта.

Затвердження професійного стандарту «вихователь закладу дошкільної освіти» у 2021 році визначає спектр професійних компетентностей та трудових функцій вихователя, до складу яких входить здатність до толерантної взаємодії, спроможність організовувати безпечне освітнє середовище для всіх категорій дітей. Діти з особливими потребами мають перебувати в центрі уваги педагогів, зважаючи на специфічні, індивідуальні для кожного шляхи особистісного розвитку. Тому надзвичайно важливо ще на етапі здобуття професійної освіти підготувати майбутніх педагогів до роботи в інклюзивних закладах дошкільної освіти, до реалізації освітніх технологій, зокрема інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. З огляду на це, актуальність теми рецензованого дослідження не викликає сумнівів.

Чітка постановка проблеми і коректно визначений науковий апарат дали авторці можливість здійснити систематизацію наукових джерел, що висвітлюють питання, пов'язані з проблемами підготовки майбутніх педагогів до

реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується глибоким аналізом значного масиву вітчизняних і зарубіжних джерел, нормативно-правових актів, галузевих стандартів, навчальних планів, робочих програм закладів вищої педагогічної освіти.

Положення про наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дослідження підкріплені змістом роботи; публікації автора повністю відображають зміст дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена використанням комплексу методів і методик, адекватних меті, об'єкту, предмету і завданням дослідження, формуванням репрезентативної вибірки, використанням методів математичної статистики, що доводять не випадковість одержаних даних.

Посилює обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, належна апробація результатів дослідження: авторка представляла основні положення своєї роботи на 11 вітчизняних і зарубіжних науково-практичних конференціях, 3 науково-практичних семінарах в Україні та за кордоном.

Структура дисертації вирізняється цілісністю і логічною послідовністю, робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (428 найменувань, із них 24 – іноземними мовами) до кожного з них, висновків до дисертації, додатків на сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, основний зміст викладено на 184 сторінках. Робота містить 16 таблиць на 18 сторінках та 12 рисунків на 12 сторінках.

У першому розділі на основі аналізу науково-методичних джерел, нормативно-правових актів, БКДО, педагогічного досвіду та власної практики професійної діяльності в інклюзивному закладі дошкільної освіти дисертантка проаналізувала сучасний стан підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Виокремлено низку труднощів, з якими нині стикається система дошкільної освіти України, серед яких акцентовано увагу на: недостатній готовності майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій, дефіциті професійних компетенцій для роботи в інклюзивному освітньому середовищі; недостатній готовності до організації освітнього процесу в ЗДО на засадах інклюзії.

Аналіз досліджень українських та закордонних учених показав, що результатом підготовки майбутніх педагогів до реалізації інтерактивних технологій є сформованість у них готовності до означеного вище виду діяльності.

Доведено, що професійна підготовка майбутніх педагогів ЗДО до впровадження активних форм педагогічної взаємодії – це систематичний

організаційно-педагогічний процес, який спрямовано на підготовку майбутніх педагогів діяти в конкретній педагогічній ситуації, застосовуючи відповідні до обставин засоби, методи й прийоми навчання дітей, зокрема з особливими освітніми потребами.

У другому розділі встановлено, що готовність майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі є особистісним утворенням, що складається з мотиваційного, когнітивного та діяльнісно-технологічного компонентів, які формуються під час навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) й спрямовані на розуміння ними етичних знань, сформованих особистісних моральних цінностей та орієнтацій, моральної культури й поведінки. Відповідно визначено *критерії та показники* сформованості компонентів готовності майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі: *мотиваційний* (соціальні настанови, мотиви, нахили, інтереси, потреби, ціннісні орієнтації); *когнітивний* (обсяг і якість психолого-педагогічних та інклюзивних знань і спеціальних умінь, необхідних для успішного розв'язання педагогічних завдань і ситуацій); *практичний* (комплекс умінь і навичок здобувачів освіти педагогічних ЗВО, необхідних для опанування дидактичними методами, прийомами та засобами впровадження в освітній процес активних форм педагогічної взаємодії). Диференційовано *рівні* (високий, середній, низький) формування готовності майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

На підставі результату аналізу наукової літератури і практичної підготовки здобувачів освіти авторкою обґрунтовані педагогічні умови, що забезпечують готовність майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі: *розвиток позитивної мотивації майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі; поєднання теоретичної та практичної підготовки шляхом моделювання педагогічних ситуацій з використанням інтерактивних технологій; використання інтерактивних технологій навчання у вивченні курсу навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО»*. Реалізація першої педагогічної умови – розвиток позитивної мотивації майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі спрямована на формування мотиваційного компонента підготовки майбутніх педагогів ЗДО – системи мотивів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, розумінням, що кожна дитина є суб'єктом освітньої діяльності. Для успішної організації означеного процесу під час реалізації формувального етапу експерименту використовувались проблемні лекції, написання есе-творів, диференціювання педагогічних понять, методика колективної творчої діяльності, самостійну роботу студентів із першоджерелами з наступним індивідуальним (груповим) обговоренням, перегляд запропонованих відеоматеріалів з подальшим обговоренням.

У контексті наступної педагогічної умови – *поєднання теоретичної та практичної підготовки шляхом моделювання педагогічних ситуацій з використанням інтерактивних технологій* – обґрунтовано важливість впливу

креативного освітнього середовища закладу вищої освіти на формування готовності майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Саморозвиток студентів спрямовувався на формування компонентів їхньої готовності до інтерактивної педагогічної взаємодії з дітьми дошкільного віку, зокрема з ООП. Такими визначено: складання педагогічних ситуацій на основі особистого досвіду з їх подальшим розв'язанням і обговоренням; зустрічі з практикуючими педагогами спеціального профілю; ділові ігри; педагогічні проекти.

Третя педагогічна умова щодо використання інтерактивних технологій навчання у вивченні курсу навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО» полягала в організації інтерактивного навчання здобувачів освіти, в якому нами передбачено проведення лекцій із включенням бесід, дискусій, а також проблемних лекцій, семінарів-обговорень, семінарів «питання – відповідь», дискусій із провокаційними запитаннями, консультацій тощо. Широко практикували методику колективної творчої діяльності, організацію практичних занять із студентами безпосередньо в закладах освіти та онлайн-зустрічах із фахівцями інклюзивної освіти; застосовували онлайн-вправи та завдання сервісу PowToon і програми VideoScribe із навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта» та «Корекційна педагогіка», комплекс педагогічних ситуацій, алгоритми, творчі проекти, маршрутні карти та освітні картотеки, організацію й проведення мікродосліджень в освітніх закладах.

Обґрунтовані педагогічні умови покладено в основу розробленої моделі підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Означена модель включає три блоки: теоретико-методологічний, змістово-практичний і результативний.

У теоретико-методологічний блок уміщено мету, наукові підходи (компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-зорієнтований, культурологічний, аксіологічний) та загальнодидактичні (науковості, свідомості та активності в навчанні, доступності, систематичності та системності, послідовності й комплексності, наочності) і специфічні (практичної спрямованості, міждисциплінарної інтеграції, обхідного шляху, динамічний, етіопатогенетичний, рівності тощо) принципи; структурні компоненти, критерії та показники; у змістовно-практичний – етапи, зміст, форми й методи, а також педагогічні умови забезпечення підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі; у результативний – результати моніторингу рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів ЗДО до інтерактивних форм педагогічної взаємодії в умовах інклюзивного освітнього середовища та очікувана позитивна динаміка рівнів її сформованості.

Заслуговує на схвалення створення суголосних темі дослідження авторських навчально-методичних посібників «Дошкільна педагогіка у схемах та таблицях», «Інтерактивні методи у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: виклики сучасності: фестиваль авторських ідей» та «Інтерактивні технології у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі. Освітній калейдоскоп» для

студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта», удосконалення робочої програми з дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО», розробка онлайн-вправ та завдань на основі сервісу PowToon і програми VideoScribe із навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта» та «Корекційна педагогіка», упорядкування комплексу педагогічних ситуацій щодо роботи педагога в інклюзивному освітньому середовищі.

У *третьому розділі* дисертаційної роботи послідовно представлено етапи реалізації експериментального дослідження у їхній логічній послідовності – констатувальний і формувальний.

На основі визначених компонентів, критеріїв і показників готовності майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в умовах інклюзивного освітнього середовища авторка виокремлює три якісно різні рівні сформованості досліджуваного явища (високий, середній, низький). Аналіз результатів констатувального експерименту дав можливість авторці скласти програму формувального етапу дослідження та підібрати відповідні методики діагностування рівня сформованої готовності, які дозволили перевірити ефективність визначених педагогічних умов з використанням методів математичної статистики і зробити відповідні висновки під час узагальнення результатів експерименту.

Організація підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО включає такі етапи: занурення в діяльність за вирішенням професійних завдань; проблематизація; цілепокладання і планування; конструювання вирішення професійного завдання та його реалізація; рефлексія здійснюваної діяльності.

Застосування гуманітарних технологій, орієнтованих на професійно-особистісний розвиток майбутніх педагогів, дозволяє персоніфікувати їхню підготовку і сформулювати в них ціннісне ставлення до дітей із особливостями розвитку.

Визначено, що готовність майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі є плановим результатом їхньої підготовки і включає мотиваційну, когнітивну та діяльнісно-технологічну готовність майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Під час аналізу отриманих даних за допомогою методів математичної статистики доведена позитивна динаміка готовності до реалізації інтерактивних технологій, що проявляється в: мотиваційних змінах (перетворення установок, що склалися, ціннісних орієнтацій, мотивів професійної поведінки та діяльності, зміна її спрямованості і т. д.); у розвитку здатності вирішувати педагогічні ситуації в сфері організації інклюзивної освіти (розуміти особливості розвитку дітей із ООП; проектувати і реалізовувати адаптовані освітні програми, здійснювати підбір інтерактивних форм педагогічної взаємодії); у розвитку діяльнісно-технологічних умінь (виокремлювати проблеми, аналізувати їх, переводити в площину професійних завдань, проектувати шляхи вирішення та вибудовувати алгоритм виходу з проблеми). У результаті аналізу одержаних показників формувального етапу дослідження було засвідчено, що майбутні

педагоги ЗДО, які навчаються в умовах дослідно-експериментальної діяльності, краще взаємодіють з дітьми з ООП, намагаються одразу ж апробувати вивчені технології, відповідально підходять до розроблення індивідуальних програм розвитку й активно беруть участь в роботі команди психолого-педагогічного супроводу. Це дозволяє стверджувати, що підготовка майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, здійснена в педагогічних умовах, розроблених авторкою дослідження, результативно впливає на розвиток професійної компетентності всього педагогічного колективу та формування готовності ЗДО до реалізації інклюзивної практики.

Позитивна динаміка отриманих результатів підтверджує обґрунтованість розроблених педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх педагогів ЗДО, орієнтований на формування здатності до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

На особливу увагу заслуговує розроблене методичне забезпечення реалізації визначених педагогічних умов і моделі формування готовності майбутніх педагогів до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО, представлене в Додатках – практичний матеріал дуже цінний і корисний, справді інноваційний.

Вагомим для сучасної освітньої практики є представлення ефективних форм практичної роботи з використанням інтерактивних технологій, що можуть бути зреалізованими в офлайн, онлайн та дистанційному форматах освітньої взаємодії.

На схвалення заслуговують авторські розробки вправ, алгоритмів, творчих проєктів, маршрутних карток та освітніх картотек, призначених для роботи в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО. Виняткову практичну цінність мають методичні рекомендації для викладачів дошкільних психолого-педагогічних дисциплін.

Загалом позитивно оцінюючи результати представленого Токар Л.П. дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання, які мають дискусійний характер.

1. Початок підрозділу 1.1. – характеристика категорій осіб з ООП – є не зовсім логічним з огляду на назву підрозділу «Інклюзивне освітнє середовище в системі сучасної дошкільної освіти України. Нормативно-правовий вектор інклюзивної освіти»: спочатку варто було б охарактеризувати інклюзивне освітнє середовище як педагогічне явище.

2. Дослідження значно б виграло, якби при характеристиці першої педагогічної умови «Розвиток позитивної мотивації майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі» дисертантка презентувала погляди видатних науковців дошкільної освіти у розрізі досліджуваної проблеми.

3. На с. 108-110, де йдеться про спроектовану авторкою модель, зустрічаються терміни «модель педагогічної системи», «модель майбутніх педагогів...», «модель підготовки майбутніх педагогів...» – залишається незрозумілим, який з них є адекватним завданням дослідження.

4. У Додатках представлений винятково цінний практичний матеріал, систематизовані і охарактеризовані інтерактивні технології як для офлайн, так і для онлайн навчання, тому варто було б подати їх назви у тексті роботи, розкриваючи зміст реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів до використання інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО, а на основі представленого матеріалу доцільним є розроблення окремого дистанційного чи онлайн курсу для здобувачів вищої педагогічної освіти.

Загальний висновок. Рецензована робота є завершеною, самостійною науковою працею, що містить наукові результати, яким властива наукова новизна, теоретичне і практичне значення, що свідчить про оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності та особистий внесок здобувача у вирішення проблеми підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Дисертаційне дослідження Токар Любові Петрівни, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта», галузь знань 01 Освіта / Педагогіка повністю відповідає вимогам до такого виду наукових робіт і а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта.

Рецензент

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки,

професійної освіти та управління
освітніми закладами

Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

Марина ДАВИДЮК

